

Erik Pontoppidan

NORGES
NATURLIGE
HISTORIE

1752-53

BIND II

464 s

ROSENKILDE OG BAGGER
KØBENHAVN 1977

Det første Forsøg
paa
Sjerges Naturlige Historie,

Forestillende

Dette Kongeriges Luft, Grund, Fielde, Vande, Værter,
Metaller, Mineralier, Steen-Arter, Dyr, Fugle, Fiske,
og omsider Indbyggernes Naturel, samt Sædvaner
og Levemaade.

Oplyst med Raaberstykker.

Den blise og almægtige Skaber til Vre, saavel som hans fornuftige
Creature til videre Estertankes Anledning,

af

ERICH PONTOPPIDAN, Dr.

Episc. Bergenf. Membr. Reg. Societ. Scient. Hafniensf.

Anden Deel.

Kjøbenhavn, udi det Kongelige Båsenhusets Bogtrykkerie,
Trykt af Gottmann Friderich Biesel, 1753.

derste Grund og Sammenheng, er saare lidet, endogsaa i et Seculo som vil ansees for at kunde aabne næsten alle Laase med sine Demonstrationers Hoved-Nøgel (*).

§. 3.

Muslinger, som vi ellers kalde Skælfisk, er her som andensteds nok af, og adskilles i trende Sorter, nemlig de almindelige, som ogsaa kaldes Krake-Skæl, fordi Kragen, som finder stor Smag deri, prøver sin Konst med at aabne dem saaledes, at den med en Musling i Nebbet flyer høyt op og lader den falde ned paa Steen-Rispen, saa at Skællen kand sonderflaaes. Disse nedlægges eller fyltes ligesom Østers til at udføres af Landet.

Muslinger.

Des-Skæl differerer fra forrige deels ved deres Storhed, som er vel dobbelt, deels ved deres Uduelighed til Spiisning, som i det mindste ingen her har Lyst til. Dog tages de ligesom nogle forbemelte Orme af Østers-Arten, til at sætte paa Mede-Krogen. I deres Skaller findes og undertiden Perler, modnere og bedre end de i Østersen. Men de rette Perle-Muslinger er det tredje Slags, og findes allene i Elvernes ferske Bænde, ere ogsaa paa Skabning adskilte fra Søe-Muslingerne ved Skællens Figur, hvilken ikke som paa hine er allene rund i een Ende og spids i den anden, men næsten lige rund, breed og flad paa begge Ender. Ellers er Skællen ligesom paa de andre af Tyk-

Des-Skæl.

L

hed

(*) Den curieuse Hr. FRID. CHRIST. LESSER siger i sin *Testaceo-Theologie* P. I. L. I. c. 4. §. 116. vel noget herom, men samme bestyrker allerhøjest at vi endnu ikke vide det rette i denne, ligesom i mange andre naturlige Ting.

Perle-
Fangst.

hed og Farve, nemlig uden paa sort og inden i med en hvid og blaa Glands. Overalt i Norge, særdeles her paa Vestre-Kanten, ere saadanne Elver og Bække, hvor dette Slags Muslinger findes. Dog er den under Inspektion og Kongelig Handthævelse staaende egentlige Perle-Fangst ikkun i Christiansunds Stift, hvor de beste Perle-Elver ere følgende:

Gan-Elv	}	i Stavangers Amt.
Narims-Elv		
Quassims-Elv		
Lille-Elv i Lyngdahl	}	i Lister og Mandals Amt.
Undais-Elv		
Koffelands Bæk og flere smaa Bække		
Berge-Elv		
Baaselands Bæk	}	i Nedenæs Amt.

De ægte Perler, som aarlig ved St. Hans Dag og derefter tages i disse Bænde, tilhøre, saasom et af det Norske Riges Regalier, Hendes Majest. Dronningen allene, hvilken til Perlefangstens Opsyn og Befordring holder en Inspecteur, nemlig, for nærværende Tid Edle Seign. PAUL BAUMANN, og da denne gode Mand, efter Begiering, har meddeelt mig nogle Anmerkninger over Perlemuslingernes Art og Egenkab, vil jeg her indføre de samme med hans Ord:

"Nogle *Observationer* angaaende Perle Muslernes
"Natur og Egenkaber.

"Muslernes Skikkelse er bekendt. Saalange de
staae

"staae i Vandet er Fisken eller Engeleu næsten gandske
 "uden for Skallen, ongefær som en Jerd-Snegl naar den
 "væerer sit Huis. Derfor er det ogsaa at de, saa længe
 "de staae i Vandet, ere aabne, dog saaledes, at man af Fisken
 "intet bliver vaer, thi den har skjult sig under Sandet med
 "halve Deelen af Skallen. Naar man drager den hastig
 "op, seer man Fisken, som sagt er, uden for Skallen,
 "som da trekker sig langsom ind og Skallen lukker sig.
 "Man tager dem op med Haanden, Tænger eller Klyber
 "(Klemmer af en Kiep.) Man kand ogsaa tage op
 "med en spids Drift eller Kiep, paa hvilken naar man stikker
 "den i Abningen, de knibe sig saa fast, at de hænge ved og
 "lade sig drage saaledes op, dog dersom man ey træffer
 "Abningen strax, men rører ved Skallen, lukke de sig.
 "De kand ikke staae paa en haard Bund, saasom Berg 2c.
 "end skjønt Fisken kryber ud for at forsøge om den kand sette
 "sig fast. Men paa Sand-Bund kand de, efterat de ere
 "levende udkast, sette sig fast igien, inden 24 Timer, eliers
 "maae de ligge paa Siden. Den tykke Ende af Skallen
 "er Fremdeelen, hvilken staaer i Sandet. Bagdeelen,
 "som Skallens smale Ende, staaer over Sandet, hvorved
 "man dem bliver vaer. Naar de ere smaa, ere de gandske
 "skjulte under Sandet. Paa en reen Sandbund kand de
 "slytte sig, dog saa langsom, at man ey merker det paa
 "andet, end paa de smaa Rønder eller Furer de giøre efter
 "sig. Hvor Bundten er steenig, kand de det ikke. Un-
 "den Bevægelse end her foran er meldet, merker man ikke
 "paa dem. Det er da falskt, at somme meene, de skyde sig
 "op paa Vandets Superficie for at besvangres af Dug-

(*) Det er Vand er her en Terminus artis, og betegner egentlig
Stallens faavel som Jherrens Stands.

gen. Eigeska faffe er den Mrening, at Jherren er Gaden,
hvorved Mreninge propagere, thi om saa var, da maatte
der findes de fleste Jherter, hvorfor mætti de fleste Mre-
ner findes, men Erfarenhed viser Contrarium, tte at
nærene flere Jheris-Grunde. Det er vel uden Tvil, at
jo Mreningerne, som andre levende Dyr, propagere sig
ved Sammenblanding af Hun og Han, dog alligevel
har jeg tte fundet mere den ringeste Forstiel mellem
dem, i henfende til Generations-Zemmerne; Men omge-
nede indet om Sammenblendingen, er den bagste Ende
være, og det indem paa Stallen, et vaadt Bæsk, lige-
som den bedste og klarste Groe-Zecy eller Vand, som
inden længere tid paa Sommeren findes at være fornet,
eller som det vilde stille sig ud i sinde omde Angler.
Tette synes at være deres Vand. Det er Sted, hvor man
egentlig maatte vente at finde Jherren, er den bagste Ende
af Stallen, i den Ende af Stien, som paa Jherrens faldes
Gættiget, og det paa begge Staller. Man finder vel
ogsaa iblant Jherter i Grændecelen, men de ere allertid
stade paa den Side, der vender til Stallen, hvoraf man
kunde gaae den Mrening, at den Mrening, hvoraf Jher-
ren bestaar, maatte engang have været blod, og at Stien
som her er trykber ind, og allsvaa trykber den til den haarde
Stal, har forvoldet det. En falden fere man Jherrene
*) som og de vedbringe, hvoraf, saafom paa Stallen

"findes samme Couieurer og hver fastgroet Perle har den
 "Conleur af Skallen som den findes paa, kand sluttes,
 "at Perlen og Skallen er een Materie. Muslen kand
 "ikke give Perlen fra sig af sig selv, sein dog nogle meene,
 "uden paa en voldsom Maade, hvad enten det nu skeer
 "ved Menniskers Hænder, eller paa andre Maader ved
 "adskillige Hændelser. Huden eller Hinden, som indslut-
 "ter Perlen, er paa den Side, som vender til Skallen, saa
 "klar, at man tydelig kand see Perlens Vand eller Glands,
 "men paa den anden Side ikke saa vel, og endskiont man
 "kand med et Instrument skrabe noget af det stinnagtige
 "Væsen bort, som skjuler Hinden, saa kand man dog ikke
 "komme til at see Fellen midt over Cirkelen. Den Skal,
 "paa hvilken Perlen sidder, har som oftest en Feil paa sin
 "Skikkelse, enten er den krum indboyet, eller kortere end
 "sin Mage. Jo større Perlen og jo mindre Skallen er,
 "jo klendeligere er denne Feil. Uagtet dette kand man
 "dog ikke uden til, og forend man har aabnet Muslen,
 "forvist sig, om den har Perle eller ey, langt mindre hvad
 "Vand Perlen har, thi Muslen kand faae Feil paa sin
 "Skikkelse af andre Hændelser, saasom den kand være trykt
 "af en Steen eller andet imedens den endnu var liden og
 "blød. Een Mussel kand undertiden have flere end een
 "Perle, enten alle gode, eller ogsaa nogle af dem. De
 "fæeste Perler ere rødbrune, mange hvid-og graa-agtige,
 "nogle ere sorte, men den mindste Deel er af det rette
 "Vand eller Glands. Naar Muslen staaer paa en Bund,
 "hvor Vandet leber stridt og stærk, da er den altid gul-
 "brun uden paa Skallen, men paa en muddrig Grund

"og hvor Bandet ligesom staaer stille, er den sort paa Skallen. Dog kand man ikke sige, at Grunden eller Couleuren paa Skallen er Aarsag til at Perlerne ere større eller mindre, bedre eller flettere, flere eller færre. Man kand aabne Muslen uden at dræbe den, ligesom den og kand leve efter at Perlen er taget ud af den. Efterat Perlen een gang ere tagne fra dem, faaer de ikke flere." Saavidt Hr. Baumann. OLAUS WORMIUS siger i sit Museo p. 110. Hand havde nogle Norske Perler, som ikke vigede de Orientaliske, hvilket jeg og efter Oyesyn kand stadfæste, men maa derhos erindre, at deres Tal er ikke stort (*).

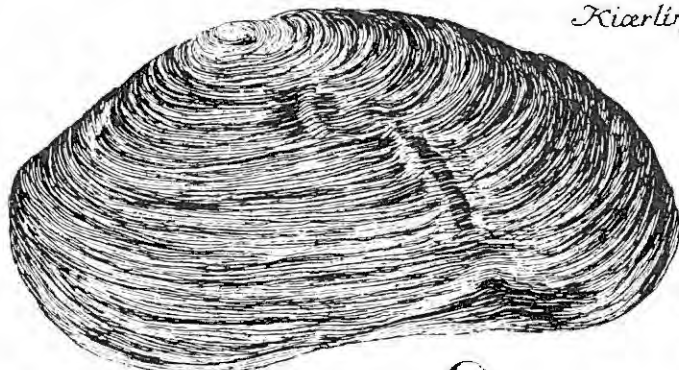
§. 4.

Snegle.

Uf Snegle, som her kaldes Koninger, item Kukulurer, findes paa disse Kyster adskillige Slags, deels hengende ligesom Østers eller Musling ved Klippen, deels liggende blant Tang og Sand paa Bunden, dog ingen med saadanne store Huse, som de, der føres fra Indien til at zire Cabinetter og Grotter med. De største jeg har fundet, ere som en maadelig Pære, deels næsten af samme Skikkelse, deels rundagtige, deels toppede, ligesom dreyede og af fordeelte Farver samt Kanter, Prikker og Pi:

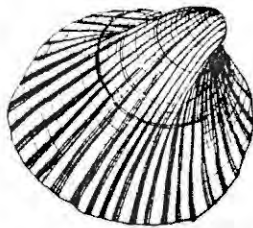
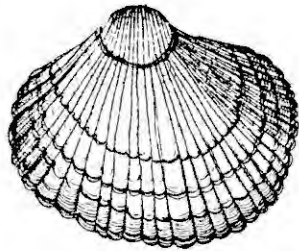
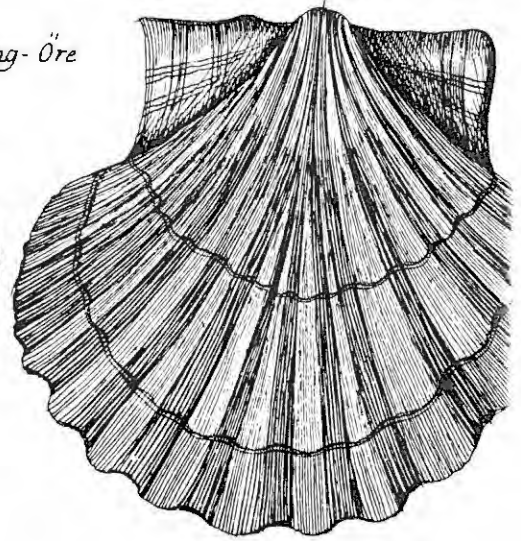
(*) In Norwegen werden auch Perlen angetroffen, von welchen einigen Milch-weiß sind, und wie Silber glänzen, doch trifft man darunter einige an, welche die Größe und der schöne Glanz in solchen Werth setzen, daß sie den Ostindianischen nichts nachgeben. FRIDR. CHRISTIAN LESSERS *Testaceo - Theologie*. P. II. L. I. c. 4. §. 314.

MUSLINGER og ÖSTERS

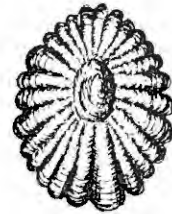
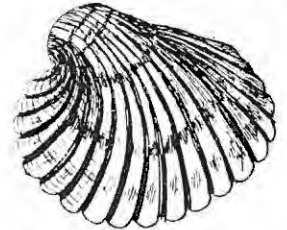

Perle-Musling

Kiørling-Öre

Kur-Skiæl

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100